

CENTRUM ŚREDNIOWIECZNEGO ELBLĄGA

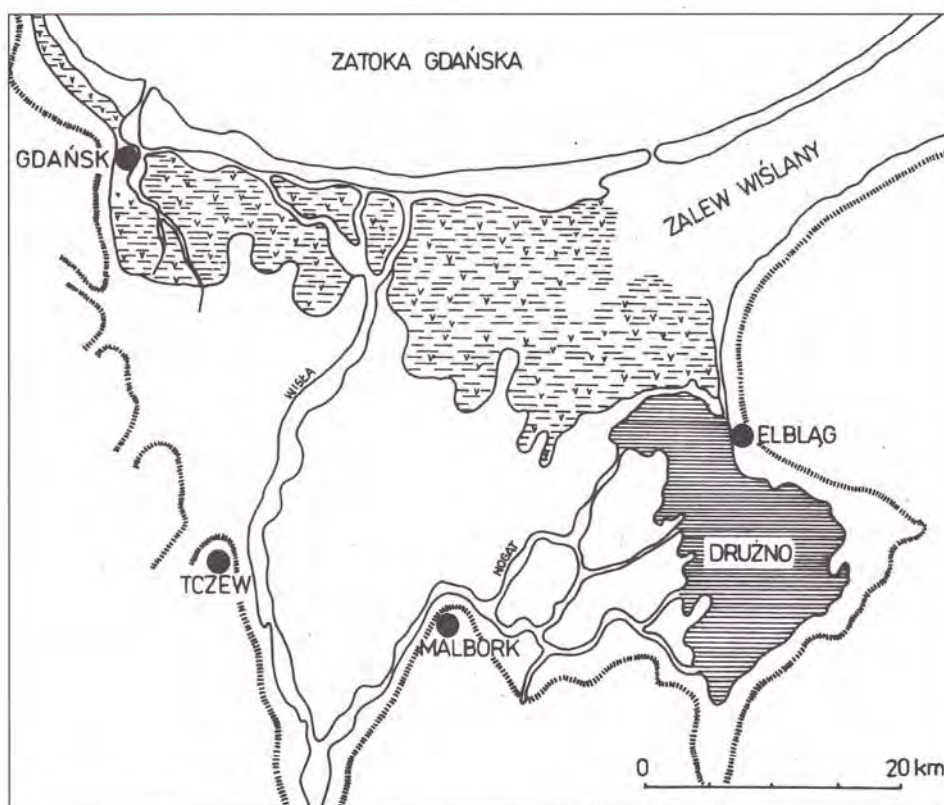
Wybór miejsca pod założenie Elbląga nie był przypadkowy. Miasto usytuowane przy rzece Elbląg miało przez Nogat dogodne połączenie wodne z Zalewem Wiślanym i dalej z Bałtykiem (ryc. 1).

Historia miasta rozpoczyna się w 1237 r., wiążąc się z jednym z etapów podboju Prus przez Zakon Krzyżacki oraz tworzeniem na tym terenie państwa zakonnego.

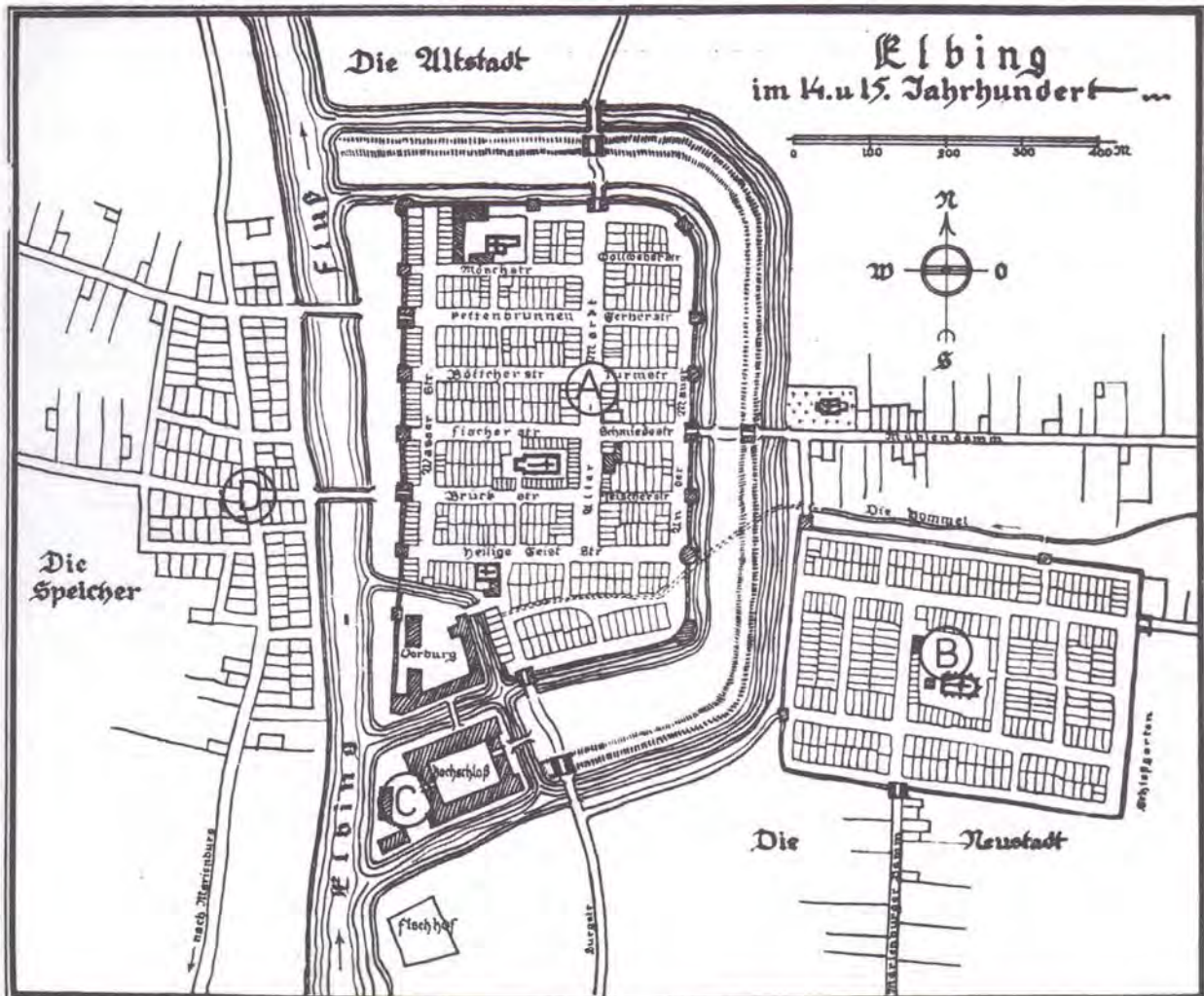
Zespół osadniczy, który w średniowieczu określano Elblągiem, składał się z trzech części: zamku

krzyżackiego, założonego przy nim miasta z przedmieściami (zwanego Starym Elblągiem) oraz z powstałego w latach 1335-1341 Nowego Miasta. Pierwotnie każdy z tych organizmów rozwijał się niezależnie i dopiero w 1454 r. powstał jednolity zespół osadniczy podporządkowany administracyjnie Staremu Miastu (ryc. 2)¹.

¹ Niektóre zagadnienia związane z tym tematem były publikowane przez T. Nawrońskiego.

Ryc. 1. Lokalizacja Elbląga w XIII w. wg Bertrama i La Baume

Ryc. 2. Elbląg w XIV-XV w. wg K. Hauke, K. Stobbe: A – Stare Miasto; B – Nowe Miasto; C – zespół zamkowy; D – Wyspa Spichrzów

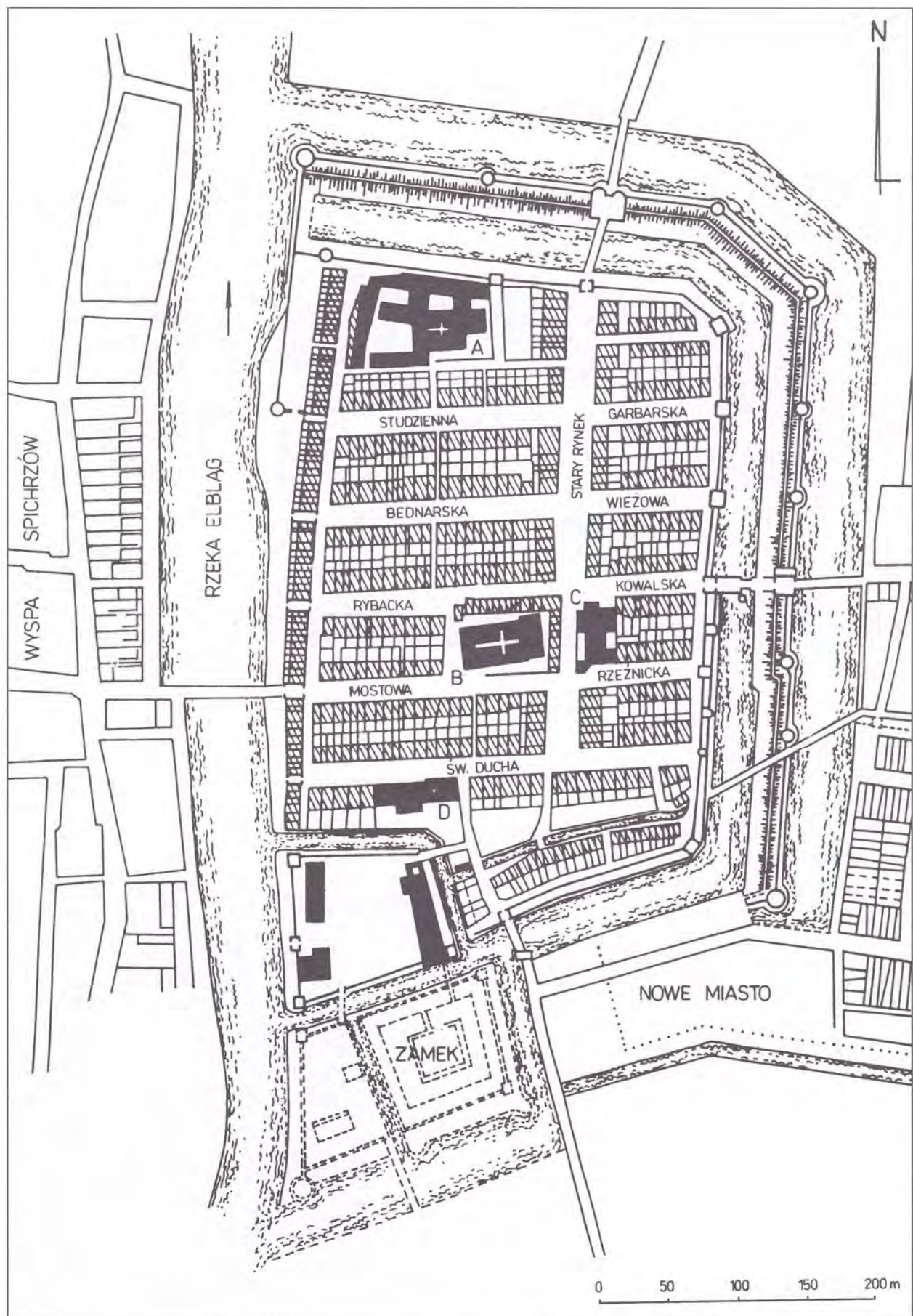
Spośród różnorodnych funkcji, jakie miał spełniać ten ośrodek miejski szczególnie podkreślona została jego rola portowo-handlowa.

Oryginalny, trapezowaty plan Starego Miasta o wymiarach 400 × 600 m, podstawą skierowany do rzeki, wyznaczał obszar miasta o powierzchni około 24 ha (w XIII wieku obszar ten miał 15 ha – ryc. 3). Główną osią miasta, a jednocześnie jego centralną arterią komunikacyjną, była szeroka, równoległa do rzeki ulica Stary Rynek, łącząca grzebieniowy układ sześciu ulic skierowanych prostopadłe do rzeki. Ścieżka Kościelna, która łączyła ul. św. Ducha z kościołem św. Mikołaja i dalej z klasztorem Dominikanów, była dodatkowym ciągiem przeznaczonym dla komunikacji pieszej.

Dotychczas większość analiz planigraficznych i metrologicznych opierała się na założeniu o niezmienności planu miasta. Również XIV-wieczne źródła pisane przedstawiają wspomniany wyżej obraz miasta. Najstarsze źródło kartograficzne przedstawiające

rozplanowanie Elbląga pochodzi jednak dopiero z 1. poł. XVII w. i na pewno nie może być podstawą i wiarygodnym źródłem do rozważań nad najstarszym, XIII-wiecznym planem miasta (ryc. 4).

Biorąc pod uwagę źródła pisane i dotychczasowe wyniki prowadzonych badań archeologicznych, można sądzić, że od momentu założenia miasta do XVIII w. jego granice nie uległy specjalnym zmianom. Jedynie w 1326 r. zachodnia granica miasta została przesunięta w stronę rzeki. Powstała wtedy zabudowa ulicy Wodnej, na której zlokalizowano tylko działki typu „Bude”. Jednak na obecnym etapie badań nie możemy ostatecznie wyjaśnić, jak wyglądało rozplanowanie przestrzeni miejskiej w 1. poł. XIII w. Pojedyncze bowiem odkrycia archeologiczne (w rejonie ulic: Kowalskiej, Garbary, Sukienniczej) wskazują na odmiennie rozplanowanie, ale odnosi się to tylko do wschodniej części miasta. Również źródła archeologiczne potwierdzają fakt, że główna oś miasta – ul. Stary Rynek – istniała już w początkowym okresie

Ryc. 3. Elbląg. Stare Miasto. Plan z XIV-XV w. wg K. Hauke, K. Stobbe

Dezeichnet des vornehmsten gebaws dieser Stadt. A die Pfahrtisch B Münchskirch. C Hospital kirch. D Remstatter kirch. E Altstättlich Nalthaus. F. das Maicken thor. G. Schmiedthor. H. Bügthor. I. Bruckenthor. K. fischerthor. L. De Wago. M. Hospital. N. Remstatter Nalthaus.

Ryc. 4. Elbląg. Stare Miasto. Widok z 1648 r. wg miedziorytu Matthäura Meriana

dziejów miasta. Tak więc korekt w rozplanowaniu dokonano ewentualnie dopiero po wielkim pożarze, który miał miejsce w 1288 r.

Zagospodarowanie treścią przestrzeni miejskiej, wyznaczonej pierwotnie przez wały ziemne, a potem przez podwójny pierścień murów obronnych i całą sieć ulic, było procesem postępującym stopniowo. Możemy ocenić, że trwał on około 100 lat, a jego przebieg warunkowały różne, spełniane przez miasto funkcje. Oprócz zajęcia terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkalną, trzeba było wyznaczyć przestrzeń niezbędną dla życia religijnego oraz działalności handlowej, produkcyjnej i administracyjnej.

Odmienny plan Starego Miasta, uważany za charakterystyczny przykład rozwiązania miasta portowego, budził zainteresowanie wielu badaczy i nadal jest przyczyną spekulacji na temat jego konstrukcji. Ważną rolę odgrywa przy tym problem rynku (czyli placu targowego) i usytuowanie siedziby władz miejskich, a więc przede wszystkim ratusza. Ich wytyczenie musiało się przecież wiązać z podstawowymi założeniami budowy miasta, a tym samym określeniem jego centrum. Wobec braku regularnego, kwadratowego

lub prostokątnego placu w planie miasta funkcję tę miała pełnić ul. Stary Rynek długości 355 m i szerokości 24 m (ryc. 5), przy której powinny skupiać się najważniejsze instytucje miejskie: ratusz, sukiennice i kościół parafialny pod wezwaniem św. Mikołaja.

Ryc. 5. Elbląg. Stare Miasto. Północna część miasta z fragmentem ulicy Stary Rynek, stan z 1986 r. Fot. W. Stepień

Zwykle rynek, jako główne centrum handlowe i administracyjne bezpośrednio związane z ośrodkiem życia kulturowego, przedstawia się nam jako wyraźnie wydzielone miejsce w planie miasta, gdy tymczasem w Elblągu takiego czytelnego miejsca brak. Gdzie więc mogło być centrum średniowiecznego Elbląga i wszystkie jego elementy związane z funkcjonowaniem ośrodka miejskiego? Mimo braku czytelnich elementów skierowano uwagę na teren w centrum miasta, znajdujący się między kościołem św. Mikołaja a ratuszem.

Usytuowanie ul. Stary Rynek, która była zdecydowanie szersza od innych, pozwalało jej spełniać rolę reprezentacyjnej i jednocześnie głównej arterii komunikacyjnej miasta na osi N-S. Zamykająca ją od strony północnej Brama Targowa (zbudowana już w 1319 r.) prowadziła na drogę do Królewca.

Przeprowadzone w dwóch miejscach na ul. Stary Rynek badania archeologiczne (m.in. na odcinku między kościołem św. Mikołaja i ratuszem – ryc. 6) pozwoliły na odkrycie dwóch poziomów drewnianych nawierzchni ulicy, datowanych na lata 1255 i 1257-1265. Zachowane elementy ul. Stary Rynek wyznaczają maksymalną jej szerokość na 19,50 m, co odpowiadałoby 4,5 pręta nowochełmińskiego (19,44 m). Tak wczesne jej wytyczenie można z całą pewnością stwierdzić już w latach 50. XIII w.

Na ważne znaczenie ul. Stary Rynek w kompozycji przestrzennej miasta wskazuje ułożenie tam najważniejszych urządzeń i instytucji miejskich, a więc przede wszystkim ratusza.

Na podstawie bardzo skromnych źródeł pisanych i ikonograficznych (zachował się tylko jeden rysunek elewacji ratusza sprzed jego pożaru w 1777 r.) T. Nawroński przedstawił program badań archeologicznych całego kompleksu ratuszowego. Można było przypuszczać, że odkrycie istniejących z pewnością pod powierzchnią relikwów zespołu ratuszowego będzie sprawą oczywistą. Tymczasem założenie bardzo dużej siatki wykopów i przebadanie powierzchni ponad 1500 m² przyniosło – jak się później okazało – niespodziewane rezultaty.

W całym kompleksie ratuszowym najstarszym elementem były szerokie, kamienne fundamenty wyznaczające wieżę o wymiarach 13 × 14,80 m, którą zbudowano jeszcze przed pożarem miasta w 1288 r. Na początku XIV w. dobudowano do niej długi budynek usytuowany równolegle do ul. Stary Rynek, który razem z wieżą miał 36 m długości i pełnił rolę Sukiennic (miał on wejścia z dwóch stron – od ul. Rzeźnickiej i Stary Rynek – ryc. 7).

Ryc. 6. Elbląg. Stare Miasto. Relikty drewnianej nawierzchni ulicy Stary Rynek pomiędzy parafialnym kościołem św. Mikołaja a ratuszem

Ryc. 7. Elbląg. Stare Miasto. Kamienne fundamenty wieży (z prawej strony) i dostawiony do nich ceglany fundament sukiennic. Fot. G. Nawrońska

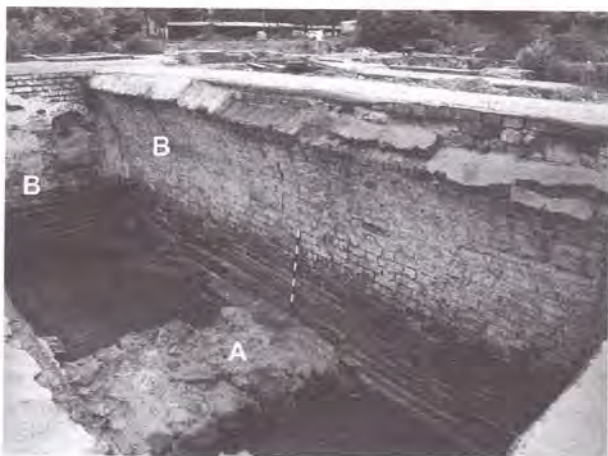
Ryc. 8. Elbląg. Stare Miasto. Północna część piwnic niezidentyfikowanego budynku dostawionego do Sukiennic. Fot. G. Nawrońska

W 1384 r. ratusz otrzymał filary z kamienia gotlandzkiego. Równocześnie cały czas trwała rozbudowa obiektu. Do Sukiennic od strony wschodniej dostawiono duży, dwupasmowy budynek o powierzchni 250 m², który dotychczas nie był znany z żadnych źródeł ani przekazów kartograficznych. Można sądzić, że funkcjonował on tylko na poziomie piwnic, których wysokość można było określić na 4,5 m (ryc. 8). Równocześnie z tym budynkiem, od strony

południowej wzniesiono Dom Pisarza (ryc. 9) i jeden budynek jatek rzeźnickich (źródła pisane wspominają o dwóch). W ten sposób powstał kompleks administracyjno-handlowy o wymiarach 36×40 m (1440 m^2). Nie były to jednak wszystkie zmiany w całym kompleksie ratuszowym. W XV wieku, w miejscu nieistniejącej już kamiennej wieży, zbudowano jeszcze budynek dwutraktowy z wysuniętym podcieniem (ryc. 10), który w poł. XVI w. otrzymał jako jeden z pierwszych w Elblągu manierystyczną, bogato zdobioną elewację. Właśnie ta elewacja znana jest z jedyne go zachowanego przekazu, obrazującego ratusz na Starym Mieście.

Ryc. 9. Elbląg. Stare Miasto. Na pierwszym planie Dom Pisarza (po badaniach archeologicznych). Fot. G. Nawrońska

Ryc. 10. Elbląg. Stare Miasto. Piwnica północnego traktu budynku najmłodszej fazy ratusza: A – relikt XIII-wiecznego fundamentu wieży; B – ściany XV-wiecznego budynku

W całym kompleksie ratuszowym, obejmującym powierzchnię ponad 1500 m^2 , mieściła się siedziba sądu, izba radziecka, izba kancelarii, sala letnia i izba przyjęć (ryc. 11). Było tam również miejsce na archiwum, ogródek korzenny, miejsce składowania broni, a piwnice przeznaczono do prowadzenia wyszynku napojów (w materiale ruchomym 90% stanowią pozostałości nadreńskich dzbanów kamionkowych używanych do picia wina).

Z zespołem ratuszowym związane są pręgierz i waga miejska. Fundamenty najstarszego pręgierza z poł. XIII w. odkryto przed kamienną wieżą (ryc. 12). Drugi, późniejszy stał na rogu ul. Stary Rynek i Rzeźnickiej.

Waga miejska, początkowo mieszcząca się w ratuszu, została później przeniesiona do osobnego budynku przy ul. Stary Rynek, na którego relikt natrafiono podczas badań archeologicznych (ryc. 13). Składał się on z piwnicy, pomieszczeń wagi oraz izby na piętrze, gdzie mieszkał wagowy.

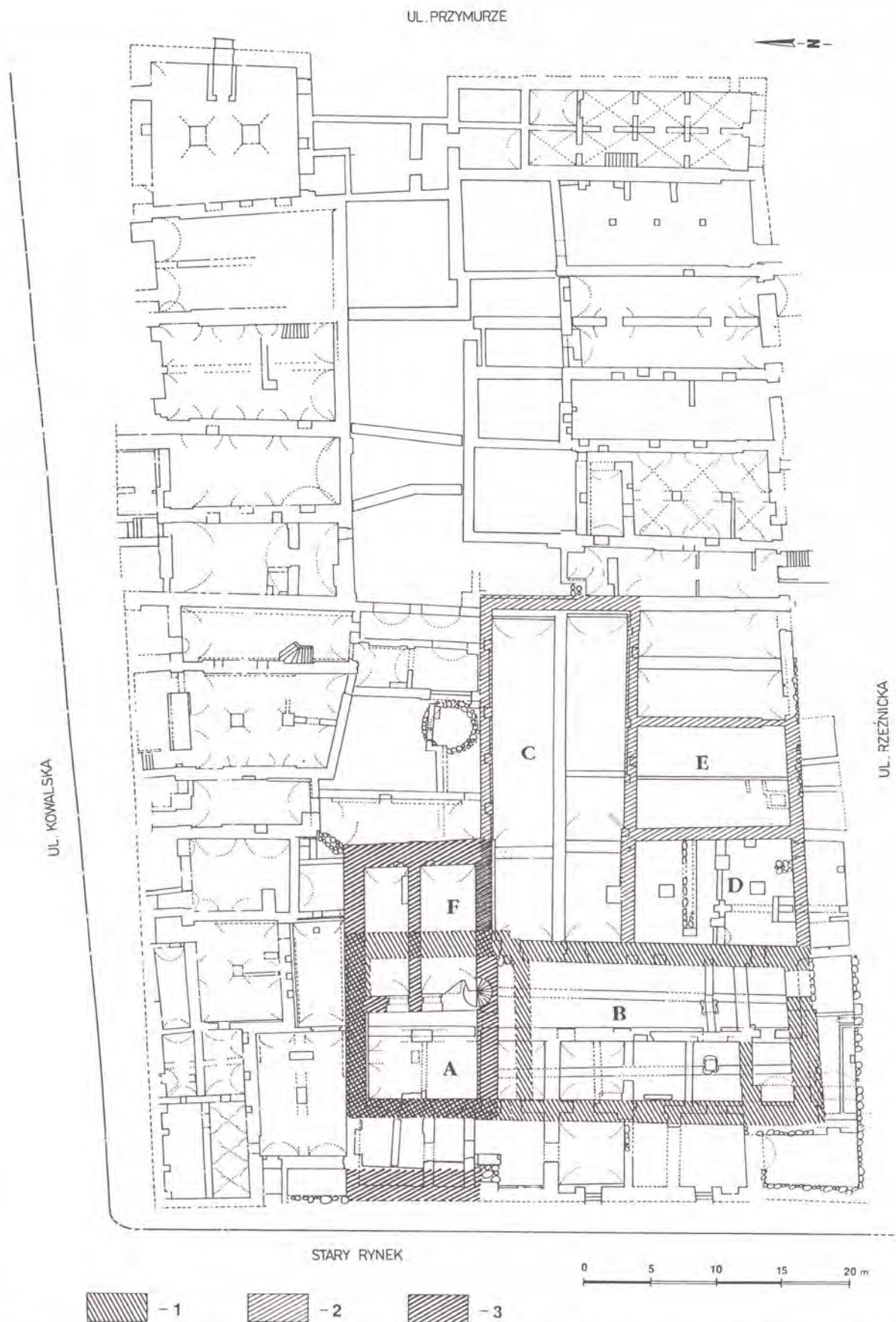
Główna studnia miejska wspomniana jest w źródłach pisanych po raz pierwszy już w 1343 r. Znajdowała się ona w rejonie parceli przy ul. Stary Rynek 45, a była zasilana wodą z Kumieli.

Ulicy Stary Rynek przypisywane są funkcje handlowe. Ich uporządkowanie spowodowało, że podzielono ją na specjalne odcinki, które były przeznaczone do handlu określonymi produktami (ryc. 14). Po stronie zachodniej mieściło się ich znacznie więcej, po północnej, między ulicami Tobiasza i Mniszą, znajdował się *Pelczar orthe*. Między ulicami Rybacką i Bednarską zlokalizowano Targ Sienny, a za nim był Targ Węglowy. Kramy otaczające kościół św. Mikołaja określa się jako „targ za chórem”, a między ulicami św. Ducha i Mostową znajdował się Targ Chlebowy. Te miejsca handlowe wymieniane są w źródłach już w poł. XIV w. Po wschodniej stronie ul. Stary Rynek, między ulicami św. Ducha i Rzeźnicką był Buschmarkt, następnie Targ Koński, a w części północnej (między ulicą Tobiasza i Garbarską), ale dopiero w XVIII w. – Targ Drzewny.

Z handlem związane były odpowiednie urządzenia, głównie ławy i kramy. Znajdowały się one na ul. Rzeźnickiej i na dziedzińcu ratuszowym. Tam właśnie według źródeł pisanych miał znajdować się tzw. ogród korzenny. Przypuszcza się, że handlowano tam korzeniami, przyprawami i owocami cytrusowymi.

Innym miejscem handlowym – o dużym znaczeniu – były budy wzniesione wokół kościoła św. Mikołaja i przy ratuszu, wzmiankowane w źródłach w 1. poł. XIV w. Niektóre z nich związane były z wytwórczością skórzaną, inne, być może, były tylko obiektami mieszkalnymi.

Wyznaczenie ul. Stary Rynek funkcji centrum handlowego i siedziby władz miejskich musiało być podkreślone stosownym charakterem zabudowy i jej wystrojem architektonicznym. Stwierdzone w trakcie badań relikt zabudowy drewnianej datowane są dość wcześnie, bo już na lata 1255, 1262 i 1280. Uległy one jednak znacznemu zniszczeniu przez budowę gotyckich kamienic.

Ryc. 11. Elbląg. Główne fazy rozwoju zespołu ratuszowego, wg T. Nawrońskiego: A – wieża kamienne; B – Sukiennice; C – niezidentyfikowany budynek dostawiony do sukiennic; D – Dom Pisarza; E – jatk; F – „nowy ratusz”. Rys. B. Kiliński

Ryc. 12. Elbląg. Stare Miasto. Fundament najstarszego pręgierza z połowy XIII w. Fot. G. Nawrolska

Ryc. 13. Elbląg. Stare Miasto. Relikty pierwszego budynku wagi przy ul. Stary Rynek. Po lewej stronie XVI-wieczny mur kramów znajdujących się wokół kościoła św. Mikołaja. Fot. A. KołECKI

Najstarsze budynki murowane musiały powstać już w latach 20. XIV w. Daty dendrologiczne uzyskane ze ścianek szkieletowych w przyziemiach tych kamienic określają je na lata 1319, 1330, 1332. Można sądzić, że szybki rozwój budownictwa murowanego miał miejsce od początku lat 30. XIV w. Jest bowiem faktem potwierdzonym źródłowo, że w latach 1331-1337 wydzierżawiono mieszczanom elbląskim pięć cegielni, pracujących dotychczas na rzecz budowy obiektów użyteczności publicznej w mieście. Musiało się to z pewnością wiązać z zakończeniem pewnego etapu budowy obiektów miejskich (m.in. murów miejskich, kościołów, ratusza, sukiennic) i jednocześnie ze zwolnieniem tych cegielni z prac na potrzeby miasta.

Księga gruntowa z 1417 r. określa strukturę działek m.in. w rejonie centrum miasta. Wyniki analizy architektonicznej odsłoniętych reliktyw murowanej zabudowy określają większość z nich jako gotyckie. Można jednak stwierdzić zróżnicowanie szerokości i głębokości parcel. Szerokości działek zamykają się

w granicach od 1 do 2,5 pręta, ich głębokości natomiast od 3,5 do 4 prętów. Kamienica gotycka (w obrębie całego miasta jak i w centrum) zajmowała z reguły 60% powierzchni działki. Wznoszone w pierwszym etapie, a zarazem wyznaczające jej granice mury międzydziałkowe nie były przewiązane ze ścianami szczytowymi. Można więc sądzić, że początkowo ściany te były wznoszone w konstrukcji szkieletowej. Przy takiej konstrukcji budynki nie były chyba wysokie – może dwukondygnacyjne. W czterech przypadkach (ul. Stary Rynek 55, 56, i Rzeźnicka 1, 2) stwierdzono relikty gotyckich przedproży. Była to jednak prostsza ich forma (w porównaniu w XVI-wiecznymi) – stanowiły je prostokątne podesty-rampy, zajmujące 2/3 szerokości kamienicy.

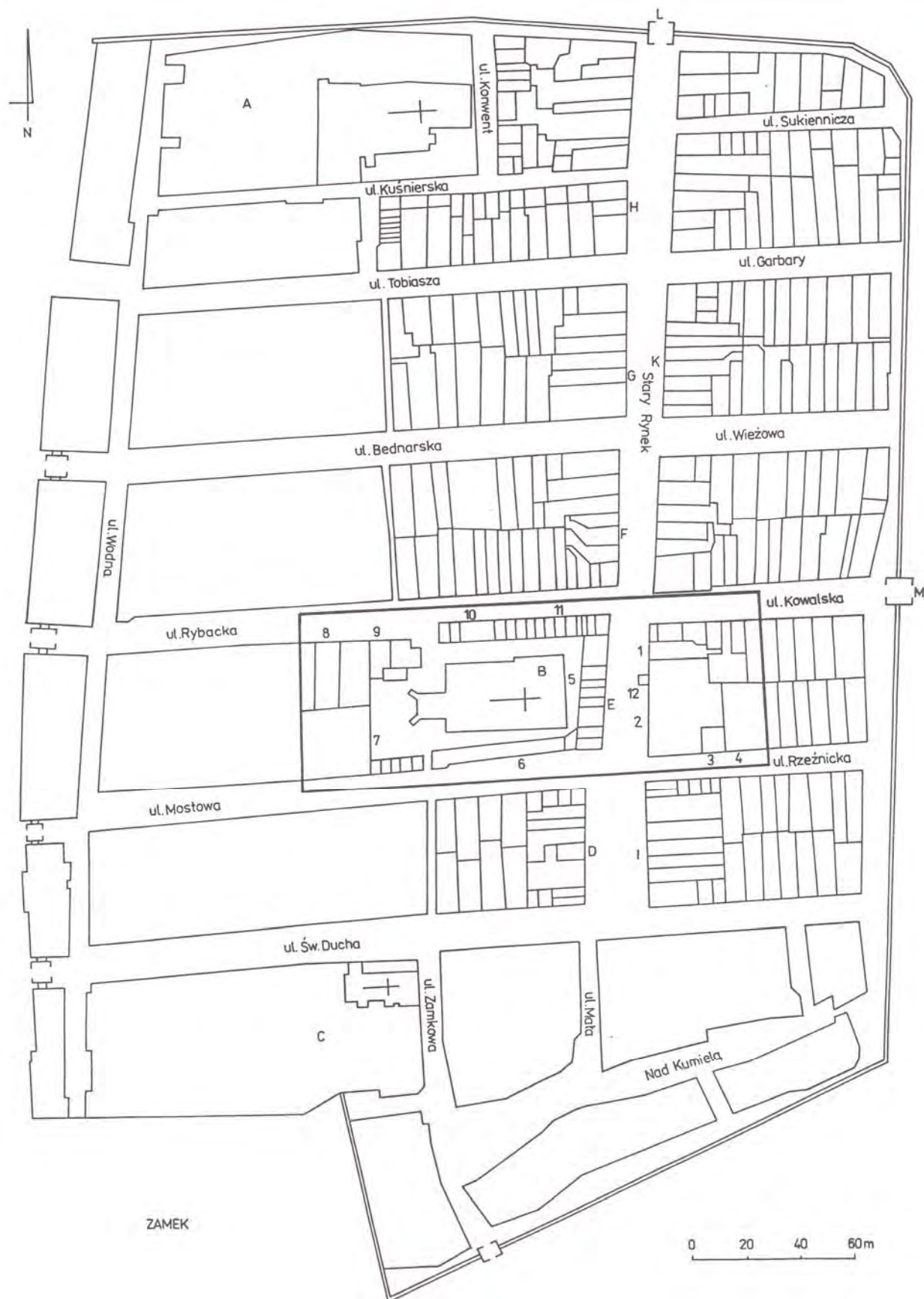
W 2. poł. XVI w. zaczął się proces podwyższania ścian międzydziałkowych. Spowodowało to wymianę ścian szczytowych na murowane, a tym samym fasady otrzymały bogatsze zdobienia (głównie ich szczyty). Powstał typowy dom sieniowy.

W centrum miasta prawie wszystkie wytyczone działki określone były jako Erbe. Wyznaczono ich łącznie 51, symetrycznie po obu stronach. W narożach bloków i przed kościołem św. Mikołaja ulokowano 26 bud o różnym charakterze i przeznaczeniu. Te realności oznaczały działki niepełnowartościowe, pozbawione podwórek-zapleczy.

Elementem planu nierozzerwalnie związanym z centrum miasta był kościół parafialny. W przypadku Starego Miasta w Elblągu na plac kościelny wyznaczono połowę bloku między ulicami Mostową i Rybacką, naprzeciwko ratusza.

Początki budowy kościoła nie przedstawiają się jasno. Jak zwykle, gdy nie wiadomo jak wyglądała pierwsza jego bryła, mowa jest o drewnianym lub szkieletowym kościółku. Właściwie dopiero informacja o fundacji ołtarza św. Piotra z 1284 r. potwierdza istnienie kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Mikołaja, ale nadal nie jest znana jego pierwotna bryła. Ważne ustalenia wniosły w tym względzie badania archeologiczne.

Po wschodniej stronie prezbiterium, na odcinku 7,30-9,60 m, odkryto fragment cmentarzyska przykościelnego. Najstarsze pochówki w trumnach, orientowane w osi E-W, datowane są dendrochronologicznie na lata 1234, 1250, 1255, 1258 (ryc. 15). Te daty uzupełniają jedyną dotychczas informację o istnieniu w tym czasie cmentarza, która jest oparta na znalezionym, ale, niestety, nie zachowanym nagrobku z datą 1246 r. Chowanie elblążan na tym cmentarzu

Ryc. 14. Elbląg. Stare Miasto. Centrum elbląskie w drugiej połowie XIV w., wg T. Nawrońskiego: A – klasztor Dominikanów; B – kościół św. Mikołaja; C – zespół szpitala św. Ducha; D – Targ Chlebowy; E – „targ za chórem”; F – Targ Sienny; G – Targ Węglowy; H – *Pelczor orthe*; I – Buschmarkt; K – Targ Koński; L – Brama Targowa; M – Brama Kowalska. Ważniejsze budynki i urządzenia: 1 – stary ratusz; 2 – ratusz i sukiennice; 3 – Dom Pisarza; 4 – ławy rzeźnicze; 5 – budy kramarskie; 6 – ławy chlebowe; 7 – Dom Proboszcza; 8 – Dwór Artusa; 9 – apteka; 10 – szkoła; 11 – budy szewskie; 12 – pręgierz

Ryc. 15. Elbląg. Stare Miasto. Fragment cmentarza za prezbiterium kościoła św. Mikołaja. Z lewej strony fundamenty nowożytnych kramów. Fot. A. Kolečki

na początku lat 50. XIII w. potwierdza fakt, że kościół istniał w tym miejscu dość wcześnie. Jego najstarsza bryła pozostanie na razie zagadką. Cmentarz nie mógł być rozległy. Jego zasięg ograniczały budy i ławy chlebowe, otaczające plac kościelny z trzech stron. Dom Proboszcza, zlokalizowany na działce przy ul. Mostowej 24, ograniczał go od zachodu. Od strony ul. Rybackiej znajdował się Dwór Artusa, wzmiankowany już w 1321 r. (później został przeniesiony na ul. Kowalską). Wzdłuż ul. Mostowej były umieszczone ławy chlebowe, a w jej części zachodniej znajdowały się budy powstałe jeszcze przed 1330 r. W południowej pierzei ul. Rybackiej, bezpośrednio przy kościele, znajdowała się szkoła parafialna – znana przynajmniej od 1327 r. – oraz kilkanaście bud szewskich.

Te ustalenia zostały oparte przede wszystkim na źródłach pisanych. Można stwierdzić, że ten ciąg zabudowy powstał w latach 1327-1335 i był już ostatnią fazą zagospodarowania przestrzeni wokół kościoła parafialnego św. Mikołaja. Weryfikacja tych stwierdzeń nastąpi za trzy lata, kiedy to przewidziane są w tym rejonie badania archeologiczne i można sadzić, że wtedy te kwestie zostaną wyjaśnione.

W chwili obecnej możemy stwierdzić, że proces kształtowania centrum handlowego, administracyjnego i kultowego Starego Miasta w Elblągu zakończył się w latach 30. XIV w. W centralnej części miasta, w dwóch przeciwległych blokach, znajdowały się wszystkie najważniejsze obiekty miejskie: kościół parafialny pod wezwaniem św. Mikołaja, sukiennice, ratusz, Dom Pisarza, szkoła parafialna, apteka miejska, główna studnia, przęgierz, siedziba bractwa św. Jerzego, jatki rzeźnicze, ławy chlebowe. Całe to centrum zajmowało obszar o powierzchni 8500 m². Miało więc 170 m długości i 50 m szerokości. Przecięte było główną arterią Starego Miasta – ulicą Stary Rynek.

Trzeba jeszcze wspomnieć, że od poł. XIV w. na prawym brzegu rzeki Elbląg powstało drugie, oddzielne centrum handlowe, które nastawione było przede wszystkim na wymianę dalekosiężną. Związane było z hurtową wymianą towarów, głównie z obrotem rybami.

Omawiane centrum XIII-XIV-wiecznego Starego Miasta w Elblągu nie zostało wyraźnie wyodrębnione przestrzennie w całym układzie urbanistycznym. Obydwa jego człony: kultowy i administracyjny – stanowią w planie miasta integralną część wydzielonych naprzeciwko siebie bloków. Granice centrum wyznaczają ulice: Rybacka, Mostowa, Rzeźnicka i Kowalska.

Przy obecnym stanie badań można chyba stwierdzić, że centrum średniowiecznego Elbląga powstało dość wcześnie i praktycznie w niezmienionej formie, z niewielkimi tylko korektami, przetrwało do lat 80. XVIII w. Przemawia za tym istnienie parafialnego kościoła św. Mikołaja już przed 1250 r., wczesne wyznaczenie wokół niego cmentarza (na razie wiadomo, że za jego prezbiterium), wczesne funkcjonowanie drewnianej ulicy Stary Rynek, a przede wszystkim powstanie w 1. poł. lat 50. XIII w. (jeszcze przed wielkim pożarem miasta) pierwszego budynku zespołu ratuszowego (tj. kamiennej wieży), w miejscu, gdzie historycy widzieliby klasyczny rynek.

LITERATURA

- CARSTENN E.,
1937 *Geschichte der Hansestadt Elbing*. Elbing.
CZAJA R.,
1992 *Entwicklung des bürgerlichen Backsteinhaus in der Altstadt Elbing in der 1. Hälfte des 14. Jh. nach historischen Quellen*, „Archaeologia Elbingensis”, t. 1, s. 79-90.
CZAJA R., NAWROLSKI T.,
1993 *Tworzenie miejskiego zespołu osadniczego*, [w:] *Historia Elbląga*, t. 1, Elbląg, s. 71-130.
HAUKE K., STOBBE H.,
1964 *Die Baugeschichte und die Baudenkmäler der Stadt Elbing*, Stuttgart.

- KĄSIKOWSKI A.,
1992 *Ein Blick auf die mittelalterliche Raumdisposition von Elbing und ihre Realisierung: Stadt-Baukomplex-Bauparzelle*, „Archaeologia Elbingensis”, t. 1, s. 67-78.
MILEWSKA D.,
1973 *Kościół św. Mikołaja w Elblągu od XIII do XVI wieku. Architektura i plastyka*, „Rocznik Elbląski”, t. 6.
NAWROLSKI G. I T.,
1989 *Badania Starego Miasta w Elblągu w roku 1985*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 37, nr 2, s. 251-289.

NAWROLSKA G.,

1997 *Stand, Aufgaben und Perspektiven der Archäologie in Elbing (Elbląg)*, [w:] *Lübecker Kolloquium zur Stadt-Archäologie in Hanseraum I*, s. 291-303.

NAWROLSKI T.,

1992 *Średniowieczny plac rynkowy Starego Miasta w Elblągu*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 40, nr 3, s. 365-376.

RENDSCHMIDT M.,

1933 *Das alte Elbinger Bürgerhaus*, Elbing.

SEMRAU A.,

1922 *Der Markt der Altstadt Elbing in 14. Jahrhundert*, [w:]*Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn*, z. 30.1923 *Beitrag zur Geschichte der Baustätigkeit in der Altstadt Elbing im 13. und 14. Jahrhundert*, [w:] *Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn*, z. 31.1928 *Das älteste Zinsbuch der Altstadt Elbing, 1295 bis etwa 1316*, „Elbinger Jahrbuch”, t. 7.

TOEPPEN M.,

1887 *Geschichte der räumlichen Ausbreitung der Stadt Elbing mit besonderer Berücksichtigung ihrer Befestigungen und ihrer wichtigsten Gebäude*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, z. 21.

DAS ZENTRUM DES MITTELALTERLICHEN ELBING

Zusammenfassung

Im Jahre 1237 wurde mit der Anlage der Elbinger Altstadt begonnen, die 1247 Lübisches Stadtrecht erhielt. In den dreißiger Jahren des 14. Jahrhunderts fand jener Prozeß sein Ende, in dessen Verlauf sich die Altstadt zu einem Zentrum für Handel, Verwaltung und Religion entwickelt hatte.

Die wichtigsten städtischen Institutionen befanden sich auf zwei einander gegenüberliegenden Bauungsblöcken, die vom Alten Markt (heute Stary Rynek) getrennt wurden. Dazu zählten Pfarrkirche,

Rathaus, Tuchhalle, Schreibstube, Pfarrschule, Apotheke, der Sitz der St.-Georgs-Gilde, Markteinrichtungen, Hauptbrunnen, Kram- und Schusterbuden.

Das Zentrum erstreckte sich auf einem 170 m langen und 50 m breiten Areal; es nahm somit eine Fläche von 8500 m² ein. Dieses Gebiet war nicht abgesondert, sondern in die Stadtopographie einbezogen. Noch zu klären bleibt, ob diese topographische Anordnung von Anfang an bestand oder erst nach dem Stadtbrand von 1288 verwirklicht wurde.